

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ СЛОВАЧЧИНИ

Безнощенко М.І., здобувач вищої освіти зі спец.Екологія, ,
Карпенко, Ю.О., (науковий керівник), канд. біол. наук, доцент, начальник
науково-дослідного відділу Мезинського НПП, в.о., завідувача кафедри
екології, географії та природокористування, НУЧК» імені Т.Г. Шевченка,
вул. Гетьмана Полуботка, м. Чернігів, Україна
Свердлов В.О., доктор філософії, старший викладач кафедри екології,
географії та природокористування,
НУЧК імені Т.Г. Шевченка, вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів

Природно-заповідний фонд Словаччини є однією з ключових складових європейської системи охорони природи. Він охоплює понад тисячу територій різного статусу – від національних парків і природних резерватів до пам'яток природи та охоронюваних ландшафтів. Ці території зберігають унікальні гірські, лісові, водно-болотні та степові екосистеми, що мають виняткове значення для підтримання біорізноманіття, регулювання кліматичних процесів та забезпечення екологічної рівноваги в Центральній Європі.

Сучасна Словаччина належить до держав Європи з високою часткою охоронюваних територій. За оцінкою Європейського агентства з довкілля, з урахуванням національних охоронюваних територій 37,5 % наземної території Словаччини має юридичний природоохоронний статус [1]. Цей показник перевищує мінімальні глобальні орієнтири, які передбачають охорону щонайменше 30 % суші до 2030 року, однак кількісний показник не завжди відображає фактичну якість охорони.

Розташована Словаччина в серці Карпатського регіону, вирізняється високим рівнем природної різноманітності. Тут мешкають рідкісні та зникаючі види флори й фауни, серед яких бурий ведмідь, рисі, тетерук, а також численні ендемічні рослини. Природно-заповідний фонд країни виконує не лише екологічну, а й соціально-економічну функцію: він є основою для розвитку екотуризму, рекреації та формування екологічної культури населення.

Значна частина територій має різні правові режими, які перетинаються між собою. Одна й та сама ділянка може одночасно входити до національного парку, мати певний рівень охорони, належати до Natura 2000 або бути частиною міжнародно визнаного об'єкта. Така багаторівневість створює переваги, бо посилює охорону цінних комплексів, але водночас ускладнює управління, планування і комунікацію з місцевими громадами. Такі виклики, як глобальні кліматичні зміни, інтенсивна урбанізація, тиск туристичної індустрії та економічні інтереси, створюють серйозні проблеми для ефективного функціонування природоохоронної системи. Зростає ризик деградації природних ландшафтів, втрати біорізноманіття та порушення екологічних зв'язків між охоронюваними територіями.

Однією з ключових проблем природно-заповідного фонду Словаччини є неповне зонування національних парків. Зонування має визначати, де діє режим суворої охорони, де потрібне відновлення природних процесів, а де можливе обмежене використання. Без чітких меж і правил виникають конфлікти між природоохоронними цілями, лісовим господарством, туризмом, муніципальним розвитком і правами землевласників.

ОЕСД у звіті 2024 року зазначає, що станом на момент аналізу зонування було завершено лише для частини національних парків, а більшість природоохоронних територій не мала повністю затверджених і реально впроваджених планів управління [2]. Це створює ситуацію, коли територія формально має охоронний статус, але конкретні правила дій для адміністрації, власників земель, туристів і господарських суб'єктів залишаються недостатньо визначеними.

Окремою проблемою є накладання різних природоохоронних режимів. Національні категорії, Natura 2000, міжнародні статуси та місцеві правила не завжди ідеально узгоджені. Через це управління стає складним, а для місцевого населення система може виглядати непрозорою. Ефективна охорона потребує не тільки законів, а й зрозумілої комунікації: що саме охороняється, чому це важливо, які обмеження діють і які вигоди отримує громада.

Словацькі національні парки історично поєднували природоохоронні функції з лісгосподарським використанням. Для багатьох гірських регіонів ліс є економічним ресурсом, джерелом деревини, робочих місць і доходів. Однак інтенсивне або невдало організоване лісове господарство в межах цінних природних територій може призводити до втрати старовікових насаджень, спрощення структури лісу, фрагментації оселищ і зниження стійкості екосистем.

У звіті ОЕСД наголошено, що для завершення реформи національних парків важливим є вирішення земельних питань. Частина земель у національних парках перебуває в приватній власності, а передача державних земель нижчих рівнів охорони до управління Міністерства довкілля залежить від завершення зонування [2]. Це показує, що природоохоронна проблема має не тільки екологічний, а й майновий, економічний та політичний вимір.

Конфлікти виникають також через розвиток туристичної інфраструктури: дороги, паркінги, канатні дороги, лижні комплекси, готельна забудова, комерційні об'єкти. У короткостроковій перспективі така інфраструктура може приносити доходи, але в довгостроковій перспективі вона підвищує антропогенний тиск, порушує міграційні шляхи тварин і зменшує цілісність природних ландшафтів.

Ефективність природно-заповідного фонду залежить від наявності планів управління. План має визначати природоохоронні цілі, допустимі види діяльності, режим відвідування, заходи з відновлення, методи моніторингу, відповідальних виконавців і джерела фінансування. Без такого документа адміністрація території часто змушена реагувати на проблеми ситуативно, а не системно.

ОЕСД вказує, що більшість природоохоронних територій Словаччини потребує кращого управлінського забезпечення, достатнього бюджету й кадрової спроможності [6]. Недостатня кількість фахівців ускладнює моніторинг видів, контроль за дотриманням режиму, роботу з туристами, комунікацію з громадами та підготовку якісних проєктів відновлення екосистем.

Додатковою проблемою є залежність багатьох природоохоронних заходів від проєктного або європейського фінансування. Гранти дають можливість реалізувати важливі програми, але вони не замінюють стабільного державного фінансування. Для національних парків потрібні довгострокові бюджети, які дозволяють планувати роботу не на один сезон, а на десятиліття.

Кліматичні зміни посилюють уразливість природоохоронних територій. Зміна температурного режиму, частіші посухи, екстремальні опади, буревії та спалахи шкідників впливають на ліси, луки, водні екосистеми та високогірні біотопи. Для гірських територій Словаччини особливо важливими є зміни у сніговому режимі, водному балансі та стабільності лісів.

Європейська база LIFE для проєкту LIFE-IP NATURA 2000 SVK зазначає, що для частини видів і типів оселищ бракує знань про екологічну зв'язність, а вплив кліматичних змін на оселища та види Natura 2000 потребує кращого вивчення [3]. Отже, сучасна охорона природи повинна спиратися не тільки на фіксовані межі територій, а й на адаптаційне управління, яке враховує майбутні зміни.

Інвазійні види є ще одним фактором ризику. Вони можуть витіснити місцеві види, змінювати структуру біотопів, впливати на ґрунти та водні екосистеми. У поєднанні з кліматичними змінами інвазійні види отримують кращі умови для поширення. Тому необхідні раннє виявлення, швидке реагування, контроль поширення й відновлення природних угруповань.

Рекреаційний тиск зростає у найбільш відомих парках, особливо в Татрах і популярних туристичних локаціях. Проблемами є перевантаження маршрутів, ерозія стежок, порушення тиші, несанкціоноване пересування поза маршрутами, сміття та конфлікт між потребою охорони тварин і бажанням туристів отримати доступ до «дикої природи».

Загалом, природно-заповідний фонд Словаччини є важливим елементом європейської системи охорони природи та збереження біорізноманіття. Попри значну кількість охоронюваних територій і високий рівень природної різноманітності, його функціонування стикається з низкою серйозних викликів. Серед них – надмірний антропогенний тиск, фрагментація середовищ існування, поширення інвазивних видів, наслідки кліматичних змін та обмежене фінансування природоохоронних заходів.

Ці проблеми не лише загрожують екологічній стабільності, але й ставлять під сумнів можливість сталого розвитку екотуризму та збереження культурної спадщини країни. Для їх подолання необхідні комплексні заходи: посилення державної підтримки, міжнародна співпраця, впровадження сучасних методів управління природоохоронними територіями, а також активна екологічна освіта населення.

Таким чином, майбутнє природно-заповідного фонду Словаччини залежить від здатності суспільства інтегрувати охорону природи у всі сфери соціально-економічного розвитку та забезпечити баланс між використанням природних ресурсів і їх збереженням для прийдешніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Designated terrestrial protected areas | Slovakia. European Environment Agency. 2025. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/europe-environment-2025/countries/slovakia/terrestrial-protected-areas> (дата звернення: 21.05.2026).
2. OECD Environmental Performance Reviews: Slovak Republic 2024. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/04/oecd-environmental-performance-reviews-slovak-republic-2024_2b00e0e8/108238e8-en.pdf (дата звернення: 21.03.2026).
3. LIFE19 IPE/SK/000003: Role of the Natura 2000 network and management of some prioritized habitats in the integrated landscape protection in the Slovak Republic. European Commission LIFE Public Database. URL: <https://webgate.ec.europa.eu/life/publicWebsite/project/LIFE19-IPE-SK-000003/role-of-the-natura-2000-network-and-management-of-some-prioritized-habitats-in-the-integrated-landscape-protection-in-the-slovak-republic> (дата звернення: 21.03.2026).

УДК 579.842.1: 504.05

ПОШИРЕННЯ СКАЗУ СЕРЕД ТВАРИН У ПРИФРОНТОВИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ЯК НАСЛІДОК ПОРУШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ РІВНОВАГИ ТА СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ

Горовцова М.В., лікар сімейної медицини - загальної практики,²

¹КНП «ЦПМСД №2» Солом'янського району м. Києва, вул. Солом'янська, 17,

Матвієнко М.Г., канд. біол. наук, доцент кафедри товарознавства і фармації,

„Державний торговельно-економічний університет, вул. Кіото, 19, м. Київ,

Сказ залишається однією з найнебезпечніших зоонозних інфекцій, що характеризується практично 100% летальністю у разі розвитку клінічних проявів [1]. Захворювання спричинюється вірусом родини *Rhabdoviridae* роду *Lyssavirus* та уражає центральну нервову систему. Інкубаційний період захворювання зазвичай становить від 1 до 3 місяців, однак може варіювати залежно від вірусного навантаження та імунного стану організму [2].

За оцінками міжнародних організацій, щорічно в світі реєструються десятки тисяч летальних випадків сказу, переважно внаслідок укусів інфікованих тварин [3]. Основним шляхом передачі є потрапляння інфікованої слини до організму людини під час укусу або через пошкоджену шкіру чи слизові оболонки.

Джерелом інфекції можуть бути як домашні, так і дикі тварини, зокрема собаки, коти, лисиці, вовки, єноти, борсуки та кажани [4].